

Δύο γριφώδεις μαρτυρίες περί μουσικώς τονισμένου βιβλίου των Ψαλμών

Κάποτε, διαβάζοντας το σχόλιο (1) της σελ. 287 του ΠΗΔΑΛΙΟΥ (εκδ. ΑΣΤΗΡ, Αθήναι 1970) που αφορά στον οε' Κανόνα της ΣΤ' Οικουμενικής Συνόδου, στάθηκα ιδιαίτερα στην εξής αναφορά: "Διό και ευρίσκονται παλαιά ψαλτήρια τονισμένα όλα με φωνάς της μουσικής". Η μαρτυρία αυτή έχει ιδιαίτερη αξία διότι προέρχεται από την γραφίδα ενός καθόλου τυχαίου ανδρός. Ο άγιος Νικόδημος φημιζόταν για την σοφία του και το απαράμιλλο μνημονικό του και γνωρίζουμε από μαρτυρίες του ιδίου ότι είχε μελετήσει πολλά αρχαία συγγράμματα σε πολλές βιβλιοθήκες του Αγίου Όρους.

Εντούτοις, το γεγονός ότι ήταν η μοναδική σχετική μαρτυρία για τονισμένα Ψαλτήρια που είχα μέχρι τότε βρεί σε συνδυασμό με το γεγονός ότι δεν γνώριζα να υπάρχει βιβλιογραφική αναφορά σε κάτι τέτοιο (σε κατάλογο μουσικών χφφ, κ.λπ.) ή σχετική μουσικολογική μελέτη (αν υπήρχε κάτι σίγουρα θα το εγνώριζαν και οι της Κοπεγχάγης, όπως μου επιβεβαίωσε προσφάτως και ο φίλτατος κ. Γιάννης Αρβανίτης, Δρ Μουσικολογίας) με έκανε να αφήσω το θέμα παράμερα, κρατώντας όμως στο πίσω μέρος του μυαλού μου την σχετική πληροφορία.

Πρόσφατα, μελετώντας το σπουδαίο θεολογικό σύγγραμμα του Ευστρατίου Αργέντη "Σύνταγμα κατά αζύμων" (Λιψία, 1760) έπεσα πάνω σε παρόμοια αναφορά. Συγκεκριμένα, στην σελ. 272 ο Αργέντης τελειώνοντας το σχόλιο του ενδεκάτου ("δέκατο πρώτο" αναφέρεται στο βιβλίο) άρθρου του Ζου τμήματος του βιβλίου, του άρθρου δηλαδή που αναφέρεται στην ευρεία χρήση που είχε το ψαλτήριο στην αρχαία λατρεία, γράφει τα εξής ενδιαφέροντα: "...Σημειώνω προσέτι και τούτο, ότι εν τοις τυπικοίς, ου γράφει ότι, αναγινώσκομεν το ψαλτήριον, αλλά φησι, στιχολογούμεν, τουτέστι, κατά στίχον ψάλλομεν εν αντιφώνοις, ώσπερ νύν στιχολογούμεν το κεκραγάριον, και τα εν τη λειτουργία λεγόμενα τυπικά. **Και είδα εγώ βιβλίον ψαλτικής όλου του ψαλτηρίου**".

Η αναφορά αυτή ταυτίζεται απόλυτα με αυτήν του αγίου Νικοδήμου. Βέβαια, ο άγιος Νικόδημος είναι κατά τι μεταγενέστερος (ο Αργέντης εκοιμήθη το 1762) και σε άλλα σημεία του Πηδαλίου κάνει αναφορές στα έργα του Αργέντη (π.χ. αναφέρει ως ιδιαίτερης αξίας την ερμηνεία του Αργέντη για το διακονικό οράριο), αλλά αυτό δεν νομίζω να υποδηλώνει μια πιθανή "ξερή" αντιγραφή της πληροφορίας από πλευράς του αγίου Νικοδήμου. Εξάλλου, ο άγιος Νικόδημος φημιζόταν για την απόλυτη σχολαστικότητα που είχε στα κείμενά του και θεωρώ απίθανο να έγραφε κάτι τέτοιο αν δεν το είχε όντως δεί. Επιπλέον, οι δύο άνδρες έζησαν και κινήθηκαν σε εντελώς διαφορετικά μέρη με πλούσιο πηγαίο υλικό κοντά τους αμφότεροι (ο άγιος Νικόδημος τις βιβλιοθήκες του Αγίου Όρους, και ο Αργέντης τις βιβλιοθήκες της Αλεξάνδρειας και πιθανόν του Σινά κ.ά.). Και δεν νομίζω να είχαν τόσο εξειδικευμένη αντίληψη ώστε να έκαναν αναφορά σε εκφωνητικές σημειογραφίες κ.λπ. Πιστεύω ότι θα είδαν καθαρώς μουσικά κείμενα, αναγνωρίσιμα και στην πλήρη έκταση του ψαλτηρίου.

Δεν γνωρίζω τί απέγιναν αυτά τα χφφ, αν τελικά όντως υπήρχαν. Μήπως βρίσκονται σε ακαταλογογράφητες βιβλιοθήκες; Είναι τουλάχιστον ενδιαφέρουσα η πληροφορία της υπάρξεώς τους, έστω κάποτε... Μακάρι, αν κάποιος από τους φίλους αναγνώστες έχει ειδικότερη γνώση να μας πληροφορήσει μέσω κάποιου σχολίου ή και με e-mail.

Τελειώνω παραθέτοντας μια ακόμα άκρως ενδιαφέρουσα πληροφορία που ανακάλυψα εντός του έργου αυτού του Αργέντη. Στην αρχή του ιδίου σχολίου που προαναφέραμε, και κάνοντας κριτική στους ψάλτες που "ψιθυρίζουν" και "μουρμουρίζουν" τους ψαλμούς "ωσάν να ήταν κανένα πάρεργον και ευτελές μέρος της εκκλησιαστικής ακολουθίας" ο Αργέντης λέει καυστικά: "Άλλοι πάλιν, τη μεγάλη εβδομάδι, και εν άλλαις εορταίς κατατρώγουσι τους ψαλμούς, και **ψάλλουσι δύο ώρας ένα δοξαστικό, ή ένα αλληλούια**". Πιό κάτω δε, υπερασπιζόμενος την στιχολογία των ψαλμών, συνεχίζει: "ζητούσι δηλονότι εκείνοι (εν. οι ψάλτες), ότι **τα τροπάρια να ψάλλονται αργώς, και μετά μέλους, και δις, και τρις, και τετράκις το καθ'** έν· οι δε ψαλμοί του Δαβίδ, τόσον να είναι εις αυτούς, όσον και να λείπουσι". Υπάρχει η αίσθηση ότι ο Αργέντης σαφώς υπερβάλλει για να στηρίζει την θέση του, αλλά οπωσδήποτε τα ανωτέρω μας εισάγουν στην ψαλτική ατμόσφαιρα της εποχής. Ο Αργέντης γεννήθηκε το 1685 και ανδρώθηκε εκκλησιαστικά σε μια εποχή που κυριαρχούσαν τα Στιχηράρια του νέου Χρυσάφου και του Γερμανού νέων Πατρών. Δύο ώρες για ένα δοξαστικό, βέβαια, είναι μάλλον πολλές, αλλά την Μ. Εβδομάδα υπάρχουν δοξαστικά που θα μπορούσαν άνετα να πλησιάσουν ή και να ξεπεράσουν την μία ώρα, όπως το τροπάριον της Κασσιανής του Γερμανού. Αν η "Κασσιανή" του Πέτρου Λαμπαδαρίου θέλει το λιγότερο 25 λεπτά της ώρας για να ειπωθεί, δεν είναι παράλογη αυτή η υπόθεση. Γεγονός είναι πώς στην εποχή για την οποία μιλάμε (αρχές 18ου αι.) το αργό μέλος κυριαρχούσε.